
Luka Tomašević
O MEDICINSKOJ ETICI I BIOETICI

Povijesno-teološki osvrt
On Medical Ethics and Bioethics.
Historical-theological reference

UDK: 614.253

179 : 61

Stručni znanstveni rad

Primljeno 10/2009.

401

Služba Božja 4 | 09.

Sažetak

Autor ukazuje na rađanje pastoralne medicine u katoličkoj teologiji što je bilo izazvano razvojem medicinske znanosti, a što je postupno prelazilo u bioetiku kakvu danas poznajemo i koju priznaje i teologija. U mnogim katoličkim moralnim udžbenicima druge polovice XX. stoljeća postoji traktat pod naslovom liječnička etika, čemu je zamah najviše dao papa Pio XII. U tim traktatima moralni teolozi primjenjuju religiozni moral na medicinu. U SAD-u moralni teolozi i neki pisci koji su se zanimali za odnos znanosti i religije, katolici i protestanti, značajno su pridonijeli ponovnom rađanju medicinske etike, posebice u razdoblju od 1965. do 1975. U završnom dijelu rada donosi se sažeti doprinos bioetičkim pitanjima u enciklici Ivana Pavla II. Evangelium vitae (1995.)

Ključne riječi: *etika, bioetika, teologija, medicina, Crkva*

UVOD

Relativno mlada disciplina bioetika, nije nastala ni iz čega, nego joj je prethodio dug put etičkog razmišljanja u medicini. Na tom razvojnom putu važnu ulogu, uz Hipokratovu medicinsku etiku, doprinose moderne filozofije, promišljanja o ljudskim pravima, igraju i teološki prilozi medicinskom moralu odnosno zainteresiranost Crkve za ispravno rješavanje problema vezanih uz ljudski život, zdravlje, integritet, bolest, patnju i sl.

U našem razmišljanju želimo ponuditi povijesno-teološki osvrt onoga što se naziva (lo) pastoralnom medicinom, teološkom etikom, medicinskom etikom, te istaknuti doprinos teološke misli u raščišćavanju dilema uzrokovanih biomedicinskim napretkom.

1. OD PASTORALNE MEDICINE DO BIOETIKE

Kroz svoju prošlost katolička moralna teologija je etičke probleme povezane uz život i fizički integritet proučavala pod vidom kreposti pravednosti ili u svjetlu pete zapovijedi dekaloga. Tu se govorilo o abortusu, samoubojstvu, amputacijama dijelova tijela zbog terapijskih motiva, o liječničkom postupanju kod "teških poroda", o bračnom činu, njegovu mjestu, vremenu i položaju, o umirućima, itd. Kroz mnoga stoljeća o tim problemima postojao je opće prihvaćeni stav tako da je moralna teologija mogla jednostavno reći ono što je ispravno, a što nije.

Već krajem 19. stoljeća zbog znanstvenih, kulturalnih i društvenih razloga, moralni teolozi su uvidjeli da je potrebno produbiti znanje o novim medicinskim dostignućima koji ljudima u praksi (župnici) stvaraju određene probleme. Naime djelatnici na terenu bili su prisiljeni davati liječnicima i vjernicima točne odgovore na etičke dileme koje su se pojavljivale zbog brzog i uspješnog razvoja medicine, ali i novih shvaćanja života i prirode. Tako je i nastala *pastoralna medicina*, nova teološko-znanstvena moralna disciplina koja je postala dio teološkog studijskog curriculumuma.

Svrha njezina stvaranja je bila da studentima teologije, tj. svećeničkim kandidatima, dade određene praktične spoznaje o osnovama anatomije, fiziologije, higijene, psihologije, kako bi sutra mogli ispravno postupati neposredno u susretu s tim problemima u životu. Tako se pojavljuju osnovna pitanja medicinske etike već od njezina nastanka: pobačaj, kontracepcija, razne ovisnosti, eutanazija, reanimacija, briga za hendikepirane i mentalno bolesne. U novije vrijeme pridolaze posebno ona s početka i kraja života: genetsko inženjerstvo, eugenetika, prenatalna dijagnostika i liječenje, razne mogućnosti umjetne oplodnje, pokusi s embrijima i na njima, kloniranje, presađivanje organa, promjena spola, vivisekcija, ispitivanje lijekova, produljenje života, izbor bolesnika zbog ograničene količine lijekova i aparata, kriteriji za utvrđivanje smrti, pravo na umiranje u ljudskom dostojanstvu, dužno poštovanje leša, profesionalna tajna, prava i dužnost zdravstvenih djelatnika i pacijenata.¹

---

¹ Prvi tekst pastoralne medicine bio je onaj C.CAPELLMANN, *Pastoral-Medizin*, 1878. koji je do 1920. imala 18. izdanja. Osim njemačkog (original) postojao je i latinski tekst. Zadnji klasični tekst pastoralne medicine je od A. NIEDERMEYER, *Handbuch der speziellen Pastoralmedizin*, Wien, 1949-1952. I

Dakle, interes teologa za medicinsku etiku je bio isključivo pastoralni, a medicinsko-etički problemi su bili obrađivani deduktivnom metodom u skladu s tradicionalnim religioznim naukom. To je bila etika koju su teolozi stvarali za liječnike i svoje vjernike.

Valja ne samo spomenuti već i istaći da je u kršćanstvu liječenje usko povezano uz samo spasenje, da se prakticiralo već u prvoj Crkvi i da su tu ulogu poslije preuzeli kršćanski monasi u svojim samostanima. Zanimljiva je činjenica da je svoj terapijski duh Crkva uspjela nametnuti i viteštvu u srednjem vijeku. Svaki vitez je polagao zakletvu da će braniti crkve i štitiiti slabe, nemoćne, bolesne, gubave i hodočasnike. Čak je uspjela stvoriti i viteške redove s isključivim služenjem u bolnicama i za otkup kršćanskih robova.²

---

danas se predaje kolegij *Pastoralna medicina* na Katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu. Evo njezina curriculum: Uvod: opći pojmovi, autentičnost, povijesni pregled, definicije; Uzajamnost pastoralnoga i liječničkog poziva; samostanska medicina; Crkva u službi patnika; Medicinska antropologija i antropometrija; Medicina: definicija, opći pojmovi; podjela medicine: znanstvena i neoficijelna (narodna) medicina; Deontologija: liječnička (profesionalna etika): opći pojmovi, Hamurabijev zakonik, Hipokratova prisega, ženevska formulacija Hipokratove prisege; najvažnije dužnosti liječnika i drugog zdravstvenog osoblja prema bolesniku - poštivanje ljudskog života i zdravlja; liječničke udruge; Zdravlje (definicija), zdravstvene ustanove i njihovi zadaci; Bolest: etimologija i definicija, povijesni razvoj pojma bolest (Hipokrat, Galen, Sydenham, 19. i 20. stoljeće), podjela bolesti; Reproductivni organi muškarca i žene, njihova građa, funkcije; oplodnja, oblikovanje vanjskog lika embrija i fetusa, mehanika porođaja; Prirodno planiranje roditeljstva - Billingsova i Ritzerova metoda; Kontracepcijske metode i sredstva: bioetički aspekti, nuspojave i rizici hormonskih preparata i materničkog uloška; namjerni pobačaj - medicinske komplikacije; Izvantjelesna oplodnja; bioetika; klinička metodologija. Kloniranje; Životna razdoblja u populaciji: dijete, pubertet i adolescencija; profesionalna oboljenja; najvažnije bolesti srca i krvnih žila, hipertenzija; Klimakterični sindrom, osteoporoz, starenje, smrt, eutanazija; Karcinomski bolesnik i njegova okolina. Transplantacija. AIDS (SIDA): opće napomene, statistika, klinički aspekti, njega bolesnih i umirućih. Prionske bolesti. Emergentne i reemergente zarazne bolesti i bioterorizam. Izvantjelesna oplodnja i ostale metode pomognute oplodnje. Ideje palijativne skrbi – izazov za 21. stoljeće. Etika u vremenu genske tehnologije. (Ethik im Zeitalter der Gene.) Medicina, medicinski poziv i formacije liječnika za život prema shvaćanju Crkve. Poruka pape Ivana Pavla II. za X. svjetski dan bolesnika 2002. Usp. I A. NIEDERMAYER, *Compendio di medicina pastorale*, Marietti, Torino, 1955.

² Usp. Usp. L. CICCONE, *Bioetica. Storia e problematiche oggi*, u: G.CINA-E. LOCCI-C.ROCCHETTA-L.SANDRIN (a cura di), *Dizionario di teologia pastorale sanitaria*, Ed. Camilliane, Torino 1997., str.136-137.

Kršćanstvo ne samo da je prihvatilo Hipokratovu liječničku etiku³ već joj je dalo i nove pojmove i vrijednosti kroz svoj nauk i praksu. Naime, kršćanstvo je u svoje teološko shvaćanje čovjeka uvelo pojam *ljudske osobe*, što je imalo neposredne posljedice na pristup pacijentima i na njihovo liječenje. Tako je stvoren *kršćanski personalizam* koji, za razliku od *klasičnog dualizma*, naglašava da je čitavi čovjek, duh i tijelo, jedinstven i da je kao takav *Božje stvorenje* postavljeno u svijet i Bogu Stvoritelju odgovorno za razvoj svijeta i života.

U Kristovu misteriju Utjelovljenja i Otkupljenja čovjek, posebice onaj koji je bolesniji i potrebniji, dobiva posebno vrednovanje jer se s njime izjednačuje sam Krist, što je opet odlučujući faktor za kršćane na posljednjem eshatološkom sudu (usp. Mt 25,40).

To novo shvaćanje čovjeka i svijeta, koji su stvoreni i otkupljeni, k tome nadahnuto i prisposodobom o milosrdnom Samarijancu, u kršćanstvu stvara svijest o potrebi njegovanja i liječenja bolesnih i nemoćnih. Pod tim vidom bratstva i svjedočenja evanđelja, nastaju prve bolnice u krilu Crkve.⁴

Katolička moralka je govorila i da liječnik treba biti najprije *filozof*, tj. da zna uspostaviti ispravan odnos s pacijentom koji nije obična roba već osoba, i da ne smije biti samo *tehničar*, tj. mora najprije doznati *tko* je njegov pacijent, a tek onda ga liječiti. Prema kršćanskom shvaćanju liječnik mora najprije biti *sluga* onima koji trpe i *brat* Kristovoj bolesnoj braći. Pače, on je u teološkom smislu, milosrdni Samarijanac, tj. sam Krist koji olakšava patnje bolesnima. U evanđeoskom smislu bolesnik je *Christus patiens*, a liječnik *Christus servus*.⁵

Upravo na osnovi te teologije Crkva je razvila svoju moralnu teologiju koja je jasno naglašavala svetost i nepovredivost života

---

³ Usp. S. SPINSANTI (a cura di), *Documenti di deontologia e etica medica*, Milano 1985; D. GRACIA, *Fundamentos de bioetica*, Madrid 1989.

⁴ Prva poznata bolnica osnovana je u Rimu koncem XII. stoljeća u crkvi s. Maria in Saxia odredbom pape Inocenta III.; usp. <http://www.divina.misericordia.it/Santuario/storia.html>.

⁵ U *Summa moralis* sv. Antonina, biskupa iz Firenze (1383.-1459.) nalazi se prva sinteza medicinske moralke. Ta knjiga je imala ogromni utjecaj na teologiju sve do XVIII. st. (Do 1740. imala je 20 izdanja). Treći njezin volumen nosi naslov *De statu medicorum*, a govor je "de officio, vitiis, ac salariis medici". Sv. Antonin raspravlja o liječnikovoj kompetenciji, o asistiranju umirućima, o moralnosti propisanih lijekova, o abortusu.

svakoga čovjeka, osuđivala abortus, čedomorstvo, eutanaziju, sakaćenje i razvila svoju *medicinsku etiku*.

Dugo je moralna teologija sve današnje biomedicinske probleme rješavala unutar traktata *De iustitia* po uzoru na sv. Tomu Akvinskog ili pod petom zapovijedi "Ne ubij". No, već 1621. nastaje djelo *legalne, a pastoralne medicine krajem 19. stoljeća*.

U prošlom stoljeću, posebice iza II. svjetskog rata, postavljaju se mnoga pitanja iz medicinske etike izazvana pokusima nacističkih liječnika na području medicine i genetike, i silni tehnološki napredak koji se može okrenuti i protiv samog života.⁷ U svojim mnogobrojnim nagovorima liječnicima i znanstvenicima, Pio XII. govori o vrijednosti i neponovljivosti ljudskog života, o abortusu, o kontracepciji i bračnoj spolnosti, o umjetnoj oplodnji, o sterilizaciji, o pokusima na čovjeku, o kirurgiji, o reanimaciji, o problemu analgetika, o bezbolnom porodu.

To je vrijeme kada započinju opća filozofska pitanja o primjeni etike na područje ljudskog života, jer se silno razvija svijest i osjetljivost za etičke probleme vezane uz ljudski život. Pojavljuju se jasni zahtjevi da se zauzmu čvrsti etički stavovi prema svim kriminalnim radnjama na području ispitivanja života. Tako se razvija ideja o ljudskom dostojanstvu i ljudskim pravima što se ostvaruje *Deklaracijom o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda 1948.* i *Konvencijom o očuvanju ljudskih prava i temeljnih sloboda* (Rim, 1950.), kao i *Kodeks medicinske etike* (Geneve, 1949.) koji sadrži i *ženevsku zakletvu*, sličnu onoj Hipokratovoj, u kojoj se izričito traži poštivanje života već od samog začeća.

Poslije toga, ljudska prava, posebno pravo na život, ulaze u mnoge državne ustave i zakone. No, uz svijest o ljudskim pravima započinje i filozofsko-etičko istraživanje o njihovu temelju i opravdanju. Naime trebalo je odgovoriti na osnovno pitanje: na čemu se temelje ljudska prava i dokle ona sežu? Svima postaje jasno kako ih nije dovoljno samo pravno proklamirati, već i razumski opravdati, i to u skladu s etičkim dostojanstvom čovjeka. Nije dovoljno samo *pravo na život* već i određena *filozofija života*.

⁶ 1621. pojavljuje se prvo samostalno djelo legalne medicine: P. ZACHIA, *Quaestiones medico-legales*.

⁷ Usp. E. SGRECCIA, *Manuale di bioetica. I. Fondamenti ed etica biomedica*, 2.ed., Milano, 1994., str. 47.

Zajedno s pravno-filozofskim razvojem teklo je i biomedicinsko istraživanje i nova otkrića na tom području.⁸ Značajne su nove mogućnosti i otkrića *genetičkog inženjerstva*.⁹ Sve te nove tehnologije i znanstvena dostignuća ispituju život od njegovih početaka, a mogu utjecati na sam prokreativni proces i kontrolirati čitav genetski tok razvoja. To znači da te znanosti i tehnike dotiču čovjekovu najveću vrednotu: *život*. Dotičući sam život, dotiču i živoga čovjeka. Pače, pokusi na ljudskim *embrijima* dotiču sam izvor života što čovječanstvu nužno nameće nova etička pitanja.

Kod svih ljudi dobre volje pomalo raste svijest da znanstvenotehnički napredak na bio-medicinskom polju nužno zahtijeva *granice i ograničenja*. To je još potrebnije kada se zna da državni zakoni nisu sasvim dostatni i potpuni s obzirom na apsolutne vrednote života. Poznato je da zakoni, kao i znanstvena istraživanja, posebice u medicini, mogu biti pod jakim političkim utjecajem ideologija.

U tom razdoblju su moralni teolozi osjetili potrebu da izrade priručnike ne samo za svećenike, već i za liječnike. Tako nastaje prva *teološka liječnička etika*.¹⁰ U pedesetim godinama prošloga stoljeća nastala su i najbolja djela te vrste.¹¹

Nedugo potom dolazi i II. vatikanski koncil koji već u svojoj pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* donosi svoje shvaćanje čovjeka i obitelji, a zatim slijedi enciklika *Humanae vitae* o braku i prenošenju života.¹² Potom je slijedila *Deklaracija o abortusu*,

---

⁸ Najznačajnija otkrića su bila sljedeća: 1952. je otkrivena kemijska tableta za sprječavanje začeća (Pincus). Time je ljudska spolnost poprimila značajne promjene, a izmijenjena je i psihologija žene. Godine 1954. počinje se primjenjivati i *reanimacija*: potpuno nova kompleksna i izvanredna disciplina koja omogućuje očuvanje života (vraćanje u život) osoba koje bi, zbog bolesti, trovanja ili prometnih nesreća bile osuđene na smrt. U Belgiji je 1959. začeto prvo dijete pomoću umjetne oplodnje. Poslije dugih godina istraživanja, 1978. u Engleskoj je rođeno prvo dijete oplođeno u epruveti. Time je otvoren neslućeni put ljudske reprodukcije pomoću novih tehnologija.

⁹ Usp. A. SERRA, *Le nuove frontiere della genetica e dell' embriologia*, u: G. CONCETTI (ed.), *Bambini in provetta*, Roma (Logos) 1986., 9-41.

¹⁰ Usp. Priručnike H. BON, *Precis de Medicine Catholique*, Alcan, Paris, 1936.; P. TIBERGHEN, *Medicine et Morale*, Desclee, Paris s.d.

¹¹ Usp. CH. MCFADDEN, *Medical Ethics*, Philadelphia 1953.; J.PAQUIN, *Morale et Medicine*, Montreal 1955.; G.KELLY, *Medico-Moral Problems*, St. Louis 1958.

¹² PAVAO VI., 25.06.1968. Zanimljivo je da je ta enciklika razbila katoličku teološku jedinstvenost. Mnogi se teolozi nisu željeli složiti s njezinim naukom, posebice u pastoralno-kazuističkom dijelu. Usp. I. FUČEK, *Pogled u suvremenu*

17.09.1974; *Deklaracija o nekim pitanjima seksualnog morala*, 29.12.1975., *Deklaracija o eutanaziji*, 5.05.1980, kao i pismo biskupima o *Sterilizaciji u katoličkim bolnicama*, instrukcija *Donum vitae*, 22.02.1987. i konačno je papa Ivan Pavao II. o bioetičkim pitanjima i o samoj bioetici u enciklici *Evangelium vitae* iz 1995.¹³

Iz tog konteksta rađa se suvremena bioetika, koju po prvi puta u službenim dokumentima spominje i enciklika *Evangelium vitae*, kao nova znanstvena disciplina. Upravo je bioetika i shvaćena kao znanost koja se bavi konkretnim problemima i analizom racionalnih procesa pokušava odrediti pravce djelovanja kako bi se umanjili sukobi u društvu.¹⁴

I u kršćanstvu današnja bioetika nastaje kao moralna refleksija unutar "nove medicinske situacije", i to kao interdisciplinarna ili pluriperspektivna znanost ili područje u kojemu se u interakciji raznorodnih perspektiva stvaraju uporišta i mjerila za orijentiranje u pitanjima, koja se odnose na život ili na uvjete i okolnosti njegova očuvanja. Ona je i dio «moralne filozofije» koja traži i donosi sudove o valjanosti i korisnosti određenih ljudskih ponašanja i postupaka na život. Bioetika se, stoga, i nalazi u određenom procjepu između konceptualnih postavki određenih objektivnih vrednota i vrijednosti i između povijesno-etičkih odrednica koje joj se nameću.¹⁵

Prema teološkom razmišljanju razvoj bioetike u katoličkoj teologiji se može podijeliti barem u četiri faze.

U prvoj fazi, onoj 60-tih i 70-tih godina, teološko razmišljanje je usmjereno na mogućnost alternativne reprodukcije i oplodnje «in vitro», te naknadnog prenošenja embrija u maternicu (FIVET).

Potom je veoma značajna 1978. s dva događaja koja su

---

moralnu problematiku, u: *Obnovljeni život*, 1987., 3-4, str. 265-277.

¹³ Sva izdanja dokumenata crkvenog Učiteljstva izdaje Libreria Editrice Vaticana. No, službeno izdanje je uvijek u *Acta Apostolicae Sedis* (AAS), a službeni vatikanski list je i *L'Osservatore Romano*. Svi dokumenti se mogu naći i u kolekciji *Enchiridion Vaticanum* koji ima više volumena u izdanju "Dehoniane", Bologna. Službeno talijansko izdanje glasi: *Lettera Enciclica Evangelium vitae del Sommo Pontefice Giovanni Paolo II. ai Vescovi, ai Presbiteri e ai Diaconi, ai religiosi e alle religiose, ai fedeli laici e a tutte le persone di buona volonta' sul valore e l'invulnerabilità della vita umana*, 25.03.1995., Dodatak u *L'Osservatore Romano* br. 76 od 31.03.1995. Dalje citiramo EV.

¹⁴ Usp. M. ŽITINSKI-ŠOLJIĆ, *Pravo na život pretpostavlja pravo na pravedan život*, u: A. ČOVIĆ (ur.), *Izazovi bioetike*, Pergamena-HFD, Zagreb 2000., str.27-29.

¹⁵ Usp. RUSSO, G, (a cura di), *Storia della bioetica. Le origini, il significato, le istituzioni*, Armando, Roma 1995.

izazivala pažnju teologa: rođenje prve bebe iz epruvete (Louise Brown) i tvrdnja Davida Rorvika (*In his image*) koji je ustvrdio (ipak lažno) da je osobno upoznao jednog američkog milijardera koji je uz pomoć nekog znanstvenika uspio kloniranjem dobiti sina jednakog sebi.

Treća faza teološkog razmišljanja otvorila se 1993. poslije najave mogućnosti dijeljenja ljudskog embrija kako bi se tako stvorilo više potpuno genetički istih embrija.

Četvrto razdoblje je ovo u kojemu je, poslije kloniranja sisavaca, možda moguće i kloniranje ljudskih zametaka u terapijske svrhe.

Teolozima je u razmišljanjima pomogao bioetički pokret. Oni su se umiješali u rasprave oko te nove znanosti i sučelili mišljenja s filozofima, liječnicima, etičarima, pravnicima, a u zadnje vrijeme i sa sociolozima.

2. GLAVNE ODREDNICE ENCIKLIKE *EVANGELIUM VITAE*

U svojoj glavnoj postavci enciklika se predstavlja kao čvrsta obrana vrijednosti ljudskog života i njegove nepovredivosti, a ujedno je i apel upućen u Božje ime da se ljudski život poštuje, ljubi i da mu se služi. Sam sv. Otac daje glavni razlog enciklike i uspoređuje je s enciklikom *Rerum novarum* Leona XIII. od prije sto godina: "Kao što je prije jedno stoljeće, kad je radnička klasa bila potlačena u svojim temeljnim pravima, Crkva s velikom hrabrošću stala u njezinu obranu, proglašavajući nepovredivima prava osobe radnika, tako i sada, kad je jedna druga kategorija ljudi ugrožena u temeljnom pravu života, Crkva osjeća dužnost da dade pravo glasa s nepromijenjenom hrabrošću onome tko nema glasa. Njezin krik je uvijek evanđeoski u obrani siromaha svijeta, kojima se prijeti, koji su bez ugleda i čija su ljudska prava ugrožena".¹⁶

Ovo što se u današnjem svijetu događa, u našoj žalosnoj kulturi smrti, ništa nije manje od onoga što se događalo na kraju prošlog stoljeća. Crkva nije mogla ostati ravnodušna na ogromni broj legalnih pobačaja, na iskorištavanje djece, na trgovanje s njima, na sve veće žrtve eutanazije, na ogromno širenje droge, na AIDS, na nametnuto planiranje obitelji u mnogim zemljama.

---

¹⁶ EV, br. 5.

Inače, papa Ivan Pavao II. je kroz čitavi svoj pontifikat bio otvoren pitanjima života i bioetičkoj problematici. Stječe se dojam da za njega naviještati evanđelje znači naviještati čovjeka kao zasebnu vrijednost, a čuvati i promicati njegov život kao naviještanje “evanđelja života”.

Po prvi puta se u jednom papinskom dokumentu spominje riječ *bioetika*, i to u dva broja: 27. i 28. U oba slučaja pojam je uporabljen u pozitivnom smislu i označuje početak i razvoj ljudske misli koja promiče dijalog i istraživanje o “kvalitetu života”.

Enciklika se ne upušta u široku raspravu o *bioetici* koja se još i danas vodi na svim kontinentima¹⁷ o samoj njezinoj naravi i posebnosti kao znanosti i o pojedinim bioetičkim problemima kao što su genetičko inženjerstvo, embriotehnike, presađivanje organa, eutanazija, itd. Jasno se uočava da u tim raspravama dominiraju teoretski kao i praktični problemi u kojima sudjeluju, uz liječnike i istraživače, i filozofi i teolozi, pravnici i zakonodavci, intelektualci i obični ljudi, vjernici i nevjernici. *Evangelium vitae* pozdravlja razvoj bioetike kao pravi znak brige za životom i upotrebljava njezine glavne termine: kvaliteta života, poboljšanje uvjeta života, preživljavanje, biotehnoški napredak, ekološku svijest, dijalog između vjernika i nevjernika, dijalog između različitih etičkih shvaćanja, itd.¹⁸

No, enciklika govori i o negativnim stranama koje se danas događaju u bio-medicinskim istraživanjima. U pokusima koji se vrše na čovjeku, kao i na životinjama, lako doći do manipulacija i zlouporaba kao što je bilo i u prošlosti. Čest je i nedostatak odgovornosti mnogih znanstvenika i istraživača. Tako Ivan Pavao II. postavlja problem bitno antropološki jer ne govori autoritativno, već ljude upozorava da promisle što je čovjek, u čemu je njegov život različit od ostalih života u prirodi i u čemu se sastoji njegovo dostojanstvo.

Papine shvaćanje bioetike ne sužuje se samo na biomedicinsko područje (medical bioethics) već je proteže i na etičku odgovornost prema ekosistemima (ecological bioethics).

¹⁷ O povijesnom razvoju vidi: G. RUSSO, (a cura di), *Storia della Bioetica. Le origini, il significato, le istituzioni*, Roma 1995.; B. SCHOCKENHOFF, *Etica della vita*, Queriniana, 2. ed. Brescia 1997., str.19-43. vidi i čitavi broj *Društvena istraživanja*, V., 1996., str. 3-4.

¹⁸ Usp. P. SINGER, *O naravi bioetike*, u: *Društvena istraživanja*, V., 1996., 3-4, str. 530.

Riječ je, dakle, o *globalnoj bioetici*.¹⁹ Bez te vizije, čini se, bioetika bi spala na usku listu pojedinih međusobno neusklađenih problema.²⁰

S obzirom na bioetički model, enciklika *Evangelium vitae* predstavlja svoj vlastiti koji obuhvaća opću viziju života i etike (metabioetica), a koji čovjeka i osobu stavlja u središte svakog razmišljanja. Osim toga, *Evanđelje života* je hermeneutički ključ čitave enciklike.²¹ Život, a to je pravi objekt enciklike, je uvijek u svom povijesnom kontekstu, a naprijed ga vode čovjek i Bog zajedno. Dakle, s jedne strane je uvijek čovjekova povijest, a s druge Božji poziv tom istom čovjeku. I čitati encikliku bez te teološke datosti je hermeneutički sasvim krivo.²²

U tom modelu Bog se nikako ne da zaobići, kao što je slučaj s nekim "laičkim" etičkim modelima.²³ Svakako da u temelju etičkog problema postoji iskonsko i osnovno pitanje: "Čovječe, tko si?" Međutim, to pitanje o čovjeku usko je povezano uz samo pitanje o Bogu: "U središtu svake kulture jest stav što ga čovjek zauzima pred najvećom tajnom: tajnom Boga".²⁴ Tek u

¹⁹ I to je termin što ga je Potter upotrijebio 20 godina poslije prvoga, a označava medicinsku i ekološku bioetiku zajedno: usp. V.R.POTTER, *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*, Michigan State University Press, East Lansing 1988.

²⁰ Usp. W.T.REICH, *Il termine "bioetica": nascita, provenienza, forza*, u: *Itinerarium*, II, 1994, 3, 33-71. Ovaj autor predlaže da u mitovima tražimo narativno podrijetlo bioetike i predlaže *etiku skrbi* u novoj medicinskoj etici: usp. W.Th. REICH, *Mit o ugovoru ili mit o skrbi? Narativna podrijetla bioetike*, u: *Društvena istraživanja*, V., 1996., 3-4, str. 559-577.

²¹ O životu općenito vidi brojeve: 27, 29, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 53, 57, 60, 67, 68, 70, 74, 76, 81, 84, 87, 88, 89, 91, 95, 96, 99, 101, 105. Posebnih naglasaka o životu ima preko 220.

²² Riječ 'Bog' se u enciklici pojavljuje u mnogim brojevima, a oko 100 puta ima teoloških značenja koja se odnose na Boga.

²³ Čini se da postoje barem četiri takva bioetička modela. Prvi bi bio *pragmatično-eficijentistički* koji gleda na korisnost, učinkovitost i funkcionalnost osobe. Drugi bi bio *principalistički model* što ga zastupaju Beauchamp i Childress a normativni principi bi se dobivali „ugovorno“, odnosno „dogovorno“. Ti temeljni principi su: poštivanje autonomije (respect for autonomy), dobročinstvo (beneficence), ne nanošenje zla (non-maleficence) i pravednost (justice). Treći model je *radikalne slobode* jer je sloboda najveća ljudska vrijednost i pojedinac može imati svoju maksimalnu slobodu. Četvrti model je *hedonistički* koji se temelji na ljepoti i primatu tijela nad svim ostalim; usp. E. SGRECCIA, *Manuale di bioetica. I. Fondamenti ed etica biomedica*, 2. ed., Milano 1994., 74-87; G. RUSSO, *Fondamenti di metabioetica cattolica*, u: A. RUSSO (a cura di) *Storia della bioetica. Le origini, il significato, le istituzioni*, Armando Editore, Roma 1995, str. 50-55.

²⁴ IVAN PAVAO II., Enciklika "Centesimus annus", (1.5.1991) br. 24.

tom svjetlu čovjek, njegovo dostojanstvo i njegov život imaju svoj puni smisao: "Srcu proživljene drame suvremenog čovjeka treba dodati: *pomračenje smisla Boga i čovjeka*, tipično za društveni i kulturni kontekst u kojemu prevladava sekularizam... Tko se pusti zaraziti tom klimom, lako ulazi u strašni začarani krug: gubeći smisao Boga, teži se i *gubljenju smisla čovjeka*, njegova dostojanstva i njegova života".²⁵

Antropologija enciklike je bitno teološka i biblijska, a temelji se na Isusu Kristu u kojemu se spoznaje pravo ljudsko dostojanstvo, kao i čovjekovo vremenito i vječno usmjerenje. Ta vizija čovjeka je toliko bitna da izvan nje pojedini odgovori ostaju neshvatljivi. "Kad se gubi smisao Boga, ugrožen i zagađen je smisao čovjeka... Čovjek se više ne može shvatiti kao 'otajstveno drugi' u odnosu na različita zemaljska stvorenja; on se smatra kao jedan od mnogih živih bića, kao jedan organizam koji je, povrh svega, dostigao jako visok stupanj savršenstva".²⁶

Osnovni temelj tog ljudskog dostojanstva počiva na njegovoj slobodi. "Bog daje svakom čovjeku slobodu, koja posjeduje *bitnu odnosnu dimenziju*. Ona je velik dar Stvoritelja, postavljena u službu osobe i njenog ostvarenja preko darivanja sebe i prihvaćanja drugoga."²⁷ Ta sloboda se najbolje vidi u činjenici da čovjek ima osobno usmjerenje i osobnu odgovornost u odnosu na svoj poziv.²⁸

Nositelj čovjekove slobode jest njegova duhovna narav²⁹ koja se najbolje uočava u sposobnosti samosvijesti i samokontrole, u shvaćanju svoje opstojnosti i svojih ograničenja u ovome svijetu. Samo duh zna da postoji, zna misliti, zna htjeti i voljeti i sam u sebi traži razloge svojih opredjeljenja i svoga djelovanja. Stoga je čovjekova duhovna narav temelj njegove slobode.

Čovjek je individualna supstancija, u sebi nedjeljiva i jedinstvena u svojoj opstojnosti. Budući da je razumske naravi ona je ujedno i osoba, što znači individualna supstancija razumske naravi.³⁰ Kao takva osoba ima vječno, tj. teološko

²⁵ EV, br. 21.

²⁶ EV, br. 22.

²⁷ EV, br. 19.

²⁸ Usp. IVAN PAVAO II., Enciklika *Veritatis splendor*, br.31.

²⁹ Usp. P. DE LAUBIER, *Il pensiero sociale della chiesa cattolica, una storia di idee da Leone XIII a Giovanni Paolo II.*, Massimo, Milano 1986., str. 31-33. Autor, zapravo, razrađuje encikliku Leona XIII. *Libertas praestantissimum* (1888).

³⁰ To je Boecijeva formula: *De duabus naturis et una persona Christi*, c.3:u:PL, 64,

usmjerenje: *ona je pozvana na zajedništvo s Bogom*. Sv. Toma izričito veli: "Čovjek nije usmjeren na političku zajednicu po samome sebi, već po svemu onome što jest, što može i što ima, mora se usmjeriti na Boga".³¹

Kad razmišlja o osobi, Ivan Pavao II. je najprije promatra u dostojanstvu rada³², zatim je promatra u njezinoj aktivnosti pod vidom kreativnog subjektiviteta i prava na osobnu inicijativu.³³ U enciklici *Centesimus Annus* promatra čovjeka koji je stvoren na sliku svoga Stvoritelja da bi i sam bio sustvoritelj na izgradnji ljudske zajednice i bolje budućnosti svijeta. To je čovjeku ujedno i poziv, a u kršćanstvu je i samo značenje poziva uvijek dinamičko i aktivno: svaki je kršćanin pozvan da postane kao Bog jer je stvoren na Božju kreativnu sliku. U enciklici *Evangelium vitae* Krist susreće čovjeka u stvarnosti njegova života.

ON MEDICAL ETHICS AND BIOETHICS Historical-theological reference

Summary

The author points at the rising of pastoral medicine in Catholic theology which has been caused by the development of medical sciences. It has gradually changed to the bioethics that we know today and that theology recognizes as well. In many Catholic moral textbooks of the second half of XX century there is a treatise under the title Medical Ethics, to which Pope Pius XII gave the strongest impetus. In these treatises moral theologians apply religious morality to medicine. In USA moral theologians and some writers who were interested in the relation between science and religion, both the Protestants and Catholics, have considerably contributed to the rebirth of medical ethics, especially in the period between 1965 and 1975. The final part brings a brief contribution to bioethical issues in the John Paul II's encyclical *Evangelium Vitae* (1995).

Key words: *ethics, bioethics, theology, medicine, Church.*

---

col.1345. Kod sv. Tome ona glasi ovako: *Omne individuum rationalis naturae dicitur persona*, u: *Summa Theologiae*, I., q.29,a.3 ad 2.

³¹ *Teološka suma*, I-II., q. 21, a. 4, ad 3. To će naglasiti II. vat. sabor, a potvrditi i Ivan Pavao II.

³² Enciklika *Laborem exercens*.

³³ Enciklika *Sollicitudo rei socialis*, br. 15.